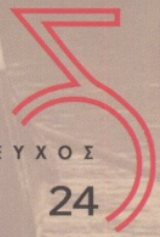

Σιόραμα

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

58η Μπιενάλε Βενετίας 2019

ΤΕΥΧΟΣ
24
ΜΑΪΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 2019

Εισαγωγή στη ρουμέικη λογοτεχνία

Η ρουμέικη λογοτεχνία είναι η λογοτεχνία των Ελλήνων Ρουμέων της Ουκρανίας γραμμένη στα Ρουμέικα¹. Η ρουμέικη λογοτεχνία διαμορφώθηκε και αναπτύχθηκε στο σύντομο διάστημα από το β' μισό του 19^{ου} ως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Έχει στενή σχέση με τη ρουμέικη λαϊκή προφορική παράδοση, που είναι επηρεασμένη από τους πολιτισμούς με τους οποίους οι Έλληνες Ρουμέοι ήρθαν σε επαφή, πρώτα στην Κριμαία (με τον κριμαιοταταρικό πολιτισμό) και έπειτα, μετά τη μετοίκησή τους, το 1778, στην Αζοφική (με τον ουκρανικό και το ρωσικό πολιτισμό). Είναι σημαντικό να διερευνηθούν οι βασικές τάσεις της ανάπτυξης της λογοτεχνικής και της προφορικής δημιουργίας μιας μικρής εθνοτικής ομάδας, της οποίας η ιστορία της γραπτής παράδοσής της δεν ξεπερνά μια εκατονταετία και που χρειάζεται να αντιμετωπίσει τις τάσεις συρρίκνωσης όλων των εκδηλώσεων του εθνικού στοιχείου στο πλαίσιο των ενοποιητικών τάσεων της παγκοσμιοποίησης.

Σκοπός του άρθρου αυτού είναι να γίνει σύντομη επισκόπηση των έργων της ρουμέικης, επώνυμης και λαϊκής, λογοτεχνίας. Οι επιμέρους στόχοι είναι η περιοδολόγηση της ρουμέικης λογοτεχνίας και η επισήμανση των καλλιεργούμενων λογοτεχνικών ειδών της, καθώς και η επισκόπηση των τελευταίων δημοσιεύσεων των έργων των Ρουμέων λογοτεχνών.

Τελευταία έχουν εμφανιστεί σκόρπιες έρευνες οι οποίες διαφωτίζουν ορισμένες πτυχές της ανάπτυξης της ρουμέικης επώνυμης και λαϊκής λογοτεχνίας, ορισμένες περιόδους της ανάπτυξής της ή και ορισμένα είδη της. Στο βιβλίο των Κ. Μπαλαμπάνωφ και Σ. Παχόμενκο (Balabanov, Pakhomenko 2006) γίνεται αναφορά στη λογοτεχνική δημιουργία των Ελλήνων της Αζοφικής της περιόδου από το β' μισό του 20^{ου} αιώνα έως την πρώτη πενταετία του 21^{ου} αιώνα υπό το φως των βασικών τάσεων του εθνοπολιτιστικού και δημόσιου βίου της συγκεκριμένης κοινότητας. Στη μελέτη της Κ. Σαρνταριάν (Sardarjan 2012) διαφωτίζονται οι ιδιαιτερότητες της ποιητικής δημιουργίας των Ελλήνων της Αζοφικής στο πλαίσιο της ουκρανικής λογοτεχνίας του 20ού αιώνα. Επίσης έχει γίνει η ανάλυση του είδους του ρουμέικου παραμυθιού ως προς την καταγωγή του και τις σχέσεις με την ελληνική παραμυθιακή παράδοση (Kutna 2013). Οι ιδιαιτερότητες της ρουμέικης μεταφρασμένης λογοτεχνίας έχουν εξεταστεί σε ξεχωριστή μελέτη (Kutna 2013a), ενώ οι μεταφράσεις στα Ρουμέικα των έργων του Α. Τσέχοφ από τον Γ. Κωστοπράβ έχουν αναλυθεί σε βάθος στη μονογραφία της Αι. Παππού-

Ζουραβλιόβα (Παππού-Ζουραβλιόβα 2009). Μια αξιόλογη βιβλιογραφική πηγή αποτελεί το έργο του Σ. Καλογέρωφ (Kalojerov 1997) στο οποίο, μεταξύ άλλων, υπάρχουν πληροφορίες για δυσεύτερες εκδόσεις των έργων της ρουμέικης λογοτεχνίας. Στη δραστηριότητα του πρώτου ρουμέικου εκδοτικού «Δονμπάς» αναφέρονται στις μελέτες τους ο Βλ. Αγτζήδης (Αγτζήδης 1997) και ο Α. Καρπόζηλος (Καρπόζηλος 2007). Οι προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της λογοτεχνίας στις διαλέκτους διαφωτίζονται στο άρθρο του Μ. Κισίλιερ (Kisilier 2010), ο οποίος διαπιστώνει την διακοπή της εξέλιξης της ρουμέικης λογοτεχνίας μετά τον θάνατο του θεμελιωτή της (του Γ. Κωστοπράβ) και ισχυρίζεται ότι τους λίγους σημερινούς Ρουμέους ποιητές δεν διαβάσει κανείς². Είναι φανερό, λοιπόν, ότι προς το παρόν η ρουμέικη λογοτεχνία δεν έχει μελετηθεί στο σύνολό της ούτε έχουν σκιαγραφηθεί οι περίοδοι και οι τάσεις της ανάπτυξής της.

Κατά την δική μας άποψη, η ρουμέικη λογοτεχνία έχει αναπτυχθεί σημαντικά μέσα σε μια εκατονταετία και, παρ' όλα τα αντικειμενικά εμπόδια και δυσμενείς προγνώσεις, παραμένει ζωντανή. Χρειάζεται να γίνει μια γενική επισκόπηση των δημοσιευμένων έργων της ρουμέικης επώνυμης και λαϊκής λογοτεχνίας καθώς και των ειδών της, με σκοπό τη συνεισφορά μ' αυτόν τον τρόπο στην διαφώτιση του θέματος της ανάπτυξης της λογοτεχνίας μικρών εθνοτήτων στη νεότερη εποχή.

Αναλύοντας την ιστορία της ρουμέικης λογοτεχνίας μπορεί να ξεχωρίσει κανείς τις εξής περιόδους:

- α. δεύτερο μισό του 19ου αιώνα – δεκαετία του 1920.
- β. δεκαετία του 1930 (έως το 1937).
- γ. δεκαετία του 1960 – δεκαετία του 1980.
- δ. τέλη της δεκαετίας του 1980 – μέχρι σήμερα.

Κατά την πρώτη περίοδο γίνεται η διαμόρφωση της ρουμέικης λογοτεχνίας. Η περίοδος αυτή έχει να επιδείξει κυρίως τη δημιουργία των δημοφιλών (στο τέλος του 19ου – αρχές του 20ού αιώνα) λαϊκών Ρουμέων ραψωδών – του Λεοντή Χοναγμπέη, του Δαμιανού Μπογαδίτσα, καθώς και των ποιητών Χριστοφόρου Πάππου, Βασίλη Σανόν, Φρόσως Ζουρνατζή και της Ελισάβετ Χαραμάν. Τα έργα τους κυκλοφορούσαν κυρίως σε προφορική μορφή, καθώς οι Ρουμέοι είχαν χάσει την γραπτή τους παράδοση όντας ακόμα στο Χανάτο της Κριμαίας, δηλαδή πριν από την μετοίκησή τους στην Αζοφι-

¹ Νεοελληνικά ιδιώματα που οι διάφοροι μελετητές τα ονομάζουν «Ελληνικά ιδιώματα της Μαριούπολης» (Chernishova 1958), «Ταυρορωμαίικα ιδιώματα της Νότιας Ουκρανίας» (Zhuravliova 1982), «Κριμαιοαζοφική διάλεκτος» (Χρίστου 2007), «Ρουμέικη γλώσσα» (Bieletsky 1964, Kisilier 2006) κ.ά. Τα Ρουμέικα παρουσιάζονται σε

μορφή πέντε βασικών ιδιωμάτων, αλλά ως βάση της επώνυμης ρουμέικης λογοτεχνίας χρησιμοποιήθηκαν κυρίως το ιδίωμα του χωριού Σαρτανά και εν μέρει του χωριού Μάλι Γιανισόλ.

² Δεν συμμερίζονται την άποψη αυτή τα περισσότερα ενεργά μέλη των ελληνικών συλλόγων της Ουκρανίας που τους ρωτήσαμε σχετικά.

κή. Υπό τέτοιες συνθήκες παρουσιάζεται ανεκτίμητη η συνεισφορά στο έργο της συντήρησης και προβολής της προφορικής λογοτεχνίας των Ελλήνων Ρουμέων από την Κασάνδρα Κωσταν. Η ερευνήτρια δημοσίευσε ένα μέρος των έργων των λαϊκών Ρουμέων ραψωδών (Kostan 1932), όταν παρουσιάστηκε τέτοια δυνατότητα μετά από τις γλωσσικές μεταρρυθμίσεις του 1926-1928³.

Μην έχοντας γραφή έως το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1920, οι Έλληνες της Αζοφικής καλλιεργούσαν την προφορική λογοτεχνία που έχει εξαιρετική σημασία για την κατανόηση της κοσμοθεωρίας, της ιστορίας και της ψυχολογίας τους. Οι πρώτοι μελετητές της ρουμείκης προφορικής λαϊκής παράδοσης (η Κασάνδρα Κωσταν και αργότερα η Τατιάνα Τσερνισόβα και ο Εδουάρντ Χατζήνωφ) ήταν και οι καταγραφείς της. Στις δημοσιεύσεις τους παράθεταν έργα προφορικής λογοτεχνίας ως τεκμήρια για τις θεωρητικές τους μελέτες. Ορισμένα τραγούδια και παραμύθια εμφανίστηκαν στην τοπική ελληνική εφημερίδα «Κολλητιβιστής» και στα περιοδικά «Φλογομυνητρες σπίθες» και «Νεότητα» που εκδίδονταν στη Μαριούπολη τη δεκαετία του 1930.

Η δεύτερη περίοδος⁴ της ανάπτυξης της ρουμείκης λογοτεχνίας σχετίζεται με το όνομα του Γεώργη Κωστοπράβ ο οποίος θεωρείται θεμελιωτής της ρουμείκης σοβιετικής λογοτεχνίας, καθώς και με τα μέλη του φιλολογικού συλλόγου του οποίου υπήρξε πρόεδρος. Ο Γ. Κωστοπράβ κατάγεται από το ρουμείο χωριό Μάλι Γιανισόλ. Τα πρώτα του ποιητικά έργα τα γράφει χρησιμοποιώντας Ρωσικά και τα Ρουμείκα, τη μητρική του γλώσσα δηλαδή, που αρχίζει να τα χρησιμοποιεί από το 1931. Ενώ ζούσε, ο ποιητής πρόλαβε να εκδώσει μόνο τρεις συλλογές των έργων του. «Τα πρώτα βήματα» (1933) είναι η πρώτη ποιητική συλλογή του Γ. Κωστοπράβ και η πρώτη ποιητική συλλογή στα Ρουμείκα. Το δεύτερο βιβλίο του ποιητή είναι ένα εκτενές ποίημα, «Ο Λεοντής Χοναμπέη» (1934), και το τρίτο είναι η ποιητική συλλογή «Καλημέρα, ζισμο!». Ορισμένα έργα του Γ. Κωστοπράβ στα Ρουμείκα εμφανίζονται τακτικά στις σελίδες των εφημερίδων και περιοδικών της Μαριούπολης την περίοδο 1933-1937. Το μεγαλύτερο μέρος των ποιημάτων του θεμελιωτή της ρουμείκης λογοτεχνίας εντάχθηκε στη συλλογή⁵ που την εξέδωσε ο Τοπικός Ελληνικός Σύλλογος του Βολοντάρσκ για τα 110 χρόνια από τη γέννηση του εξέχοντα συντοπίτη τους (2012). Επίσης, πρέπει να σημειωθεί ότι ο Κωστοπράβ έκανε μεταφράσεις στα Ρουμείκα κλασικών έργων της ουκρανικής και της ρωσικής λογοτεχνίας, διευρύνοντας μ' αυτόν τον τρόπο τις εκφραστικές δυνατότητες της μητρικής του γλώσσας.

Είναι γνωστό ότι αρχικά ο φιλολογικός σύλλογος του Γ. Κωστοπράβ αποτελούνταν από 9 άτομα και το 1937 ξεπέρασε τα 30. Οι νέοι ποιητές έγραφαν τα έργα τους, κυρίως ποιητικά, στα τοπικά ρουμείκα ιδιώματα των χωριών Μάλι Γιανισόλ και Σαρτανά και δημοσίευαν τα έργα τους στις προαναφερθείσες

εφημερίδες, καθώς και στο παιδικό περιοδικό «Πιονέρος». Δυστυχώς, ο περιοδικός τύπος εκείνων των χρόνων διασώθηκε ελάχιστα. Γι' αυτό, προς το παρόν έχουμε μεμονωμένα δείγματα της ποιητικής δημιουργίας των εκπροσώπων εκείνης της περιόδου, όπως του Βασίλη Γάλλα, του Αλέξανδρου Διαμαντόπουλου και του Δανιήλ Τελεντσή, οι οποίοι μετάφρασαν στα Ρουμείκα εκλεκτά έργα του Α. Πούσκιν, που κυκλοφόρησαν στη συλλογή μεταφράσεων των έργων του μεγάλου Ρώσου συγγραφέα στα Νέα Ελληνικά και στα Ρουμείκα (1937). Στα τέλη της δεκαετίας του 1930 ο Γ. Κωστοπράβ και τα περισσότερα μέλη του φιλολογικού συλλόγου του υπέστησαν διωγμούς και η ανοδική πορεία της ρουμείκης λογοτεχνίας διακόπηκε.

Η τρίτη περίοδος της ρουμείκης λογοτεχνίας ξεκίνησε μετά από την αποκατάσταση της καλής φήμης του Γ. Κωστοπράβ το 1962, όταν τα έργα του πάλι δημοσιεύονται σε ξεχωριστές συλλογές αλλά μόνο σε ρωσικές (1963) και μετέπειτα και σε ουκρανικές μεταφράσεις (1969). Στους Έλληνες διανοούμενους ξυπνά η εθνική συνείδηση, οι Ρουμίοι συγγραφείς στρέφονται στα έργα του Κωστοπράβ στο πρωτότυπο, βρίσκοντας σ' αυτά έμπνευση για τη δική τους ποιητική δημιουργία. Καθώς η επίσημη σοβιετική πολιτική της εποχής δεν ευνοούσε τις εκδηλώσεις του ειδικού εθνικού χαρακτήρα εκ μέρους των διανοούμενων, ήταν αδύνατο να προβάλλει κανείς επίσημα την ρουμείκη λογοτεχνία στο κρατικό επίπεδο. Όμως την περίοδο αυτή από το 1964 έως το 1986 οι Ρουμίοι συγγραφείς ετοίμασαν δώδεκα «σαμιζντάτ» εκδόσεις που διανεμόνταν χέρι με χέρι. Το πρώτο δείγμα της ρουμείκης λογοτεχνίας αυτής της περιόδου που εκδόθηκε επίσημα ήταν η ποιητική συλλογή «Ο Λένιν ζει» (1973) στην οποία συμπεριλήφθηκαν τα έργα του Γ. Κωστοπράβ, καθώς και των ποιητών των νεότερων χρόνων Γ. Ντάντσενκο, Α. Κυριάκωφ και Α. Σαπουρμά με παράλληλες μεταφράσεις στα Ουκρανικά των γνωστών ποιητών Μ. Μπαζάν, Ι. Ντρατς, Δ. Ντεμερτζή, Β. Κορότιτς, Ε. Λετιούκ, Μ. Σιγχαϊβσκι και Β. Σοσιούρα. Είναι γεγονός όμως ότι σ' εκείνα τα χρόνια μια τέτοια έκδοση αποτελούσε εξαίρεση και έγινε δυνατή μόνο χάρη στις προσπάθειες του φιλέλληνα καθηγητή Ανδρέα Μπιελέτσκι (Balabanov, Pakhomenko 2006 : 41). Ξεκινώντας απ' αυτήν την έκδοση οι Ρουμίοι λογοτέχνες χρησιμοποιούν το κυριλλικό αλφάβητο. Σ' ένα άρθρο του αφιερωμένο στο θέμα της γλώσσας και της γραφής των ελληνικών διαλέκτων του νοτιοανατολικού μέρους της Ουκρανίας ο Α. Μπιελέτσκι πρότεινε για τα Ρουμείκα ένα φωνολογικό αλφάβητο με βάση τη ρωσική και την ουκρανική γραφή με την πρόσθεση δύο ελληνικών γραμμάτων, του δέλτα και του θήτα. Όμως αυτό το αλφάβητο υπέστη αλλαγές και στα περισσότερα δείγματα της σύγχρονης ρουμείκης έντυπης λογοτεχνίας αντί για τα ελληνικά γράμματα χρησιμοποιούνται τα δίψηφα «дъ» και «тъ» και η γραφή είναι κυρίως ρωσική, χωρίς την χρήση των ουκρανικών χαρακτήρων.

Το γεγονός ότι οι Ρουμίοι ποιητές Αντώνης Σαπουρμά και

σχετικά μικρή ομάδα Ελλήνων Ρουμέων αποκομμένη από τον «κύριο» κορμό της ελληνικής ιστορικής και λογοτεχνικής παράδοσης.

⁵ Το βιβλίο αυτό περιέχει το βίο και τα έργα του Γ. Κωστοπράβ και υπάρχει και σε ψηφιακή μορφή: <http://taifa.pp.ua/%D0%B3-%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2-%D1%81-D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F/>

³ Την περίοδο αυτή στο πλαίσιο της πολιτικής του ριζώματος (politika korenizatsii) των μικρών εθνοτήτων της Ουκρανίας προτάθηκε να χρησιμοποιούν οι Έλληνες Ρουμίοι της Αζοφικής την απλουστευμένη φωνητική γραφή με βάση το ελληνικό αλφάβητο.

⁴ Αυτή η περίοδος έχει την πιο πλήρη κάλυψη και τις περισσότερες αναφορές στις μελέτες των Ελλήνων ιστορικών και φιλολόγων (Βλ. Αγτζήδης, Α. Καρπόζηλος, Ι. Μ. Χασιώτης, Αι. Παππού-Ζουραβλιόβα κ.α.), γιατί πραγματικά αποτελεί εξαιρετικό φαινόμενο αυτή η απόπειρα της δημιουργίας της λογοτεχνικής παράδοσης από μια

Λεόντης Κυριάκωφ έγιναν δεκτοί στην Ένωση των Λογοτεχνών της Ουκρανικής Σοβιετικής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας (1970 και 1978 αντιστοίχως) τους έδωσε δυνατότητα να δημοσιεύουν τα έργα τους αλλά πάλι σε ουκρανικές ή ρωσικές μεταφράσεις. Και οι δύο αυτοί ποιητές ανήκαν στους συνεργάτες και οπαδούς του Γ. Κωστοπράβ και μέχρι την περίοδο αυτή είχαν γίνει έμπειροι λογοτέχνες με αξιολογικά ποιητικά δημιουργήματα, πράγμα που τους επέτρεψε να αποτελέσουν πυρήνες μιας νέας φιλολογικής ομάδας. Τα έργα αυτής της νέας γενιάς Ρουμέων λογοτεχνών δημοσιεύτηκαν ήδη στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Στις συνθήκες της «θεμιτής λογοτεχνικής ανταρσίας»⁶ αυτοί οι λογοτέχνες δεν έχουν προϋποθέσεις για πρωτότυπη λογοτεχνική έκφραση. Γι' αυτό μια διέξοδος για τους Ρουμέους συγγραφείς αποτελεί η μεταφραστική τους δραστηριότητα που αποσκοπεί κατεξοχήν στην διάσωση και καλλιέργεια της Ρουμέικης διαλέκτου και του εμπλουτισμού των εκφραστικών μέσων της μητρικής τους γλώσσας (Kutna 2013a : 91). Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι οι δέκα στις δώδεκα χειρόγραφες συλλογές της ρουμέικης ποίησης αυτής της περιόδου αποτελούνται από τις μεταφράσεις των έργων των κλασικών της ουκρανικής, της ρωσικής, της γεωργιανής και άλλων λογοτεχνιών.

Η τέταρτη περίοδος στην ιστορία της ρουμέικης λογοτεχνίας σχετίζεται με τις διαδικασίες απελευθέρωσης του κοινωνικοπολιτικού βίου της Σοβιετικής Ουκρανίας από αυστηρό κρατικό έλεγχο που τις έφερε η Περεστρόικα. Πρώτος Ρουμέος ποιητής που κατάφερε να εκδώσει μια δική του ποιητική συλλογή στη μητρική του γλώσσα ήταν ο Αντώνης Σαπούρμα. Το βιβλίο «Καρδακό μ' του Πριαζόβγιε»⁷ κυκλοφόρησε το 1986 και είχε μεγάλη σημασία για την ανάπτυξη του πολιτισμού της εθνότητας των Ρουμέων στην Ουκρανία. Τον επόμενο χρόνο εκδίδεται η ρουμέικη μετάφραση του μεσαιωνικού λαϊκού έπους «Αφήγηση της εκστρατείας του Ιγκόρ» από τον Λεόντη Κυριάκωφ – «Λόγο πας του Ιγκόρ του στρατίγιου». Το 1988 εμφανίζονται κάμποσα βιβλία στα Ρουμέικα: η ποιητική συλλογή του Λ. Κυριάκωφ «Άμφορα» και το πρώτο τεύχος του ετήσιου λογοτεχνικού περιοδικού «Πιρνέσσου άστρου» («Πρωινό άστρο») που ο συντάκτης του πάλι ήταν ο Λ. Κυριάκωφ. Έως το 2002 κυκλοφόρησαν πέντε τεύχη του περιοδικού, στο οποίο δημοσιεύτηκαν έργα λαϊκής λογοτεχνίας, η ποίηση της γενιάς του Γ. Κωστοπράβ, τα συγγράμματα των νεότερων λογοτεχνών: του Βασίλη Μπαχτάρη, του Δονάτου Πατρίτσα, του Δημήτρη Πενέζ, του Θεοδώρου Σεμπανίτς, του Δημήτρη Πάππους, του Ιρηγόρη Μεότη, του Σεργκέι Μπίκωφ, του Ανατόλη Νέιφελντ, του Νικόλαου Χόρος, του Γεώργη Λεύτσενκο, της Ναταλίας Χαρακόζ κ.ά. καθώς και οι μεταφράσεις στα Ρουμέικα. Ο καθηγητής Γαβριήλ Ποπώφ, ο τότε πρόεδρος του Συλλόγου των Ελλήνων της Σοβιετικής Ένωσης, στον πρόλογο για το δεύτερο τεύχος του περιοδικού «Πιρνέσσου άστρου» σημειώνει το εξής: «Σήμερα καλλιεργούμε το εθνικό στοιχείο όχι για την αυτοεπιβεβαί-

ωση δια μέσου του ξεχωρισμού και της απομόνωσης, αλλά ως μέσο να αναγεννήσουμε και να διαφυλάξουμε κάτι πολύ ακριβό για τους εαυτούς μας και για όλους» (Ρορον 1989 : 8). Οι εκδόσεις των συλλογών των λογοτεχνικών έργων συνεχίζονται με την ανθολογία λογοτεχνίας των Ελλήνων της Αζοφικής «Καρδακό λόγου» (2005), η οποία συμπεριλαμβάνει πολλά πρωτότυπα έργα των Ρουμέων λογοτεχνών⁸.

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, λοιπόν, οι Ρουμέοι συγγραφείς εντατικοποιούν τη λογοτεχνική τους δραστηριότητα. Σ' αυτήν την περίοδο κυκλοφορούν πολλές συλλογές με πρωτότυπα έργα στα Ρουμέικα. Ξεχωρίζει η πλούσια λογοτεχνική παραγωγή του Λ. Κυριάκωφ, που έβγαλε, εκτός από τις προαναφερθείσες, και τις εξής συλλογές: «Άριον» (1992), «Άς από μαρέγια άς τα τρίγια γιάλους» (1993) και την δίτομη συλλογή «Καλουσύν'» (1997). Ήδη μετά από το θάνατο του Α. Σαπούρμα εκδίδεται η ποιητική συλλογή του «Γω πάλι ήρτα στ' Σαρτανά» (2006). Ο Δ. Πατρίτσα δημοσίευσε τις συλλογές «Άσμόνητα στρατείς» (1992), «Άν υρεύ'ς χαχανίστ', άν υρεύ'ς κλάψι» (1994), «Δικό μ' του άστρου» (1997), «Ποιητή του γραφή» (2001). Ο Β. Μπαχτάρης έβγαλε βιβλία «Πηγάδ'» (1991) και «Ζήσει, Μπουγάς!» (1997). Ο Δ. Πάππους κυκλοφόρησε τις συλλογές «Καρδακό μ' συντζζάχ» (1993), «Τσιρ πας τουν πάτου» (2008), ο Θ. Σεμπανίτς τις συλλογές «'ς ξερ'ς τα ρίζεις τακά σ'» (1994) και «Κλιγιουμένου ουτέγια» (2001). Ο Γ. Λεύτσενκο εξέδωσε τις συλλογές «Σ' δικό μ' τουν κόσμου» (2008) και «Άσπρου καράβι» (2009), ο Γ. Μαιώτης τις συλλογές «Χρυσή μου Μαιώτιδα» (1996) και «Τριμοντάν» (2001), ο Μ. Χόρος τη συλλογή «Γιαλίτα» (1998), ο Δ. Πενέζ τη συλλογή «Κάλκα» (1997), ο Γ. Πατρίτσα τη συλλογή «Ο μύχιο» (1994). Πολύ πρόσφατα δημοσίευσε την πρώτη του ποιητική συλλογή στα Ρουμέικα «Ζίσμου – ζζουρουντούχ» (2017) ο Βασίλης Παπάζωφ, μέλος του λαϊκού συγκροτήματος ελληνικού τραγουδιού «Πηγάδ'». Ο Α. Μπαλτζής δημοσίευσε τη νουβέλα «Πικρό ζατζαλούδ'» (1994). Όλα τα προαναφερθέντα βιβλία κυκλοφόρησαν με τη χρήση της κυριλλικής γραφής, εκτός από μια συλλογή του Γ. Λεύτσενκο, στην οποία ο ποιητής πειραματίζεται με τα ελληνικά στοιχεία.

Ανάμεσα στα μεταφρασμένα στα Ρουμέικα έργα αυτής της περιόδου μπορούμε να αναφέρουμε την συλλογή «Κομπζάρ» (1993) με τις μεταφράσεις των ποιημάτων του μεγάλου Ουκρανού ποιητή Ταράς Σεβτσένκο από διάφορους Έλληνες ποιητές της Αζοφικής και την συλλογή των μεταφράσεων του ίδιου του Σεβτσένκο από τον Λ. Κυριάκωφ «Πανίτς, 'ντου ήξιριτι σεις...» (1994).

Σαν κάθε νέα λογοτεχνία που πρόσφατα απέκτησε τη γραφή, η ρουμέικη λογοτεχνία παρουσιάζεται κυρίως σε ποιητική μορφή. Αναλύοντας τα είδη των ποιητικών έργων των Ρουμέων λογοτεχνών και αγνοώντας τα έργα που εγκωμιάζουν το κομμουνιστικό κόμμα και τους ηγέτες του, σημειώνουμε την αρκετά μεγάλη ποικιλία τους: λυρικά έργα (οι περισσότεροι ποιητές), εκτενή ποιήματα (Λ. Κυριάκωφ, Α. Σαπούρμα, Δ. Πενέζ), μπα-

⁶ Έτσι την ονομάζουν ο Κ. Μπαλαμπάνωφ και Σ. Παχόμενκο στο βιβλίο τους (Balabanov, Pakhomenko 2006)

⁷ Εδώ και αλλού μεταγράφουμε με ελληνικούς χαρακτήρες τους τίτλους των ρουμέικων έργων που εκδόθηκαν με τη χρήση της κυριλλικής γραφής. Αυτός ο τρόπος της μεταγραφής πρωτοχρησιμοποιήθηκε στο βιβλίο «Τα παραμύθια των Ελλήνων της Αζοφικής. Τα ρουμέικα παραμύθια» (2016), εισηγήθηκε από τον Ζ. Παπαζαχαρίου, διαβάζεται εύκολα από τους Έλληνες αναγνώστες, διότι δεν περιέχει επιπρόσθετα σημεία ούτε παραπέμπει στο διεθνές φωνητικό αλφάβητο.

⁸ Είναι ενδιαφέρον ότι τα προαναφερθέντα λογοτεχνικά περιοδικά και συλλογές περιέχουν επίσης και τα έργα των τουρκόφωνων Ελλήνων Ουρούμ. Και μολονότι η γλώσσες των Ελλήνων Ρουμέων και των Ουρούμ δεν συγγενεύουν, οι λογοτέχνες και των δύο εθνικών μειονοτήτων των Ελλήνων της Αζοφικής παρουσιάζουν τα λογοτεχνικά τους έργα ως ένα ενιαίο σύμπλεγμα, με κοινή εθνική συνείδηση των δημιουργών τους και τις κοινές κοινωνικοπολιτισμικές συνθήκες στις οποίες αυτά έχουν δημιουργηθεί.

λάντες (Λ. Κυριάκωφ), ευτράπελες ιστορίες διάφορων ειδών (Δ. Πατρίτσα, Λ. Κυριάκωφ, Θ. Σεμπανίτς), αστεία τετράστιχα (Λ. Χοναγμπέη, Δ. Μπογαδίτσα, Γ. Κωστοπράβ), προπόσεις (Α. Σαπουρμά), επιγράμματα (Λ. Χοναγμπέη), έμμετρα λογοτεχνικά παραμύθια (Γ. Κωστοπράβ, Α. Σαπουρμά, Λ. Κυριάκωφ, Ο. Ξενοφόντοβα-Πετρένκο), φιλοσοφική ποίηση (Β. Μπαχτάρης, Γ. Μεότης, Γ. Λεύτσενκο), τραγούδια (Β. Παπάζωφ). Η ρουμείκη πεζογραφία παρουσιάζεται ως μεμονωμένες προσπάθειες για την καλλιέργεια των ειδών του διηγήματος (Λ. Κυριάκωφ, Ν. Χαράκόζ, Δ. Πάππου, Γ. Μεότης, Α. Νέιφελντ), της νουβέλας (Α. Μπαλτζής, Ν. Χαράκόζ), του χρονογραφήματος (Ν. Χαράκόζ). Ελάχιστα παρουσιάζεται στη ρουμείκη πεζογραφία το είδος του δράματος (Γ. Κωστοπράβ, Λ. Κυριάκωφ).

Η τελευταία περίοδος σηματοδοτεί την εμφάνιση των πρώτων δημοσιεύσεων του λαογραφικού υλικού. Εκτός από το ετήσιο περιοδικό που είχε δείγματα ρουμείκης προφορικής λαϊκής παράδοσης στο κάθε τεύχος του, ως μια ξεχωριστή έκδοση κυκλοφορεί η συλλογή ρουμείκων δημοτικών τραγουδιών «Κοσμικού πηγάδ'» (1994), οι συλλογές παραμυθιών «Τα παραμύθια των Ελλήνων της Αζοφικής» (1993) και «Τα ελληνικά παραμύθια του χωριού Μπολσάγια Καρακούμπα» (2004), η συλλογή παροιμιών «Ένα χιλιάδα μαργαριτάρια» (1993) και η συλλογή «Τα μπαλαδίτσοα» (1996) που συμπεριλαμβάνει δημοτικά τραγούδια για τα παιδιά, λαϊκά παραμύθια, λαχνίσματα, αινίγματα. Τέλος, στην Ελλάδα εκδίδεται η ελληνογράμμη συλλογή λαογραφικού υλικού «Τα Μαριουπολίτικα: τραγούδια, παραμύθια και χοροί των Ελλήνων της Αζοφικής» (1999). Οι περισσότερες συλλογές κυκλοφόρησαν με παράλληλες μεταφράσεις των λαογραφικών κειμένων στα Ουκρανικά ή τα Ρωσικά. Οι συγγραφείς που ετοίμασαν αυτές τις συλλογές, δηλαδή ο Λ. Κυριάκωφ, ο Δ. Πατρίτσα, η Ρ. Χαράμπαντότ και ο Α. Ασλά, κατέγραψαν και εξέδωσαν πολύτιμο υλικό, διαφυλάσσοντάς το μ' αυτόν τον τρόπο για τις επόμενες γενιές. Πολύ πρόσφατα οι Έλληνες αναγνώστες από τη μητροπολιτική Ελλάδα και από αλλού απέκτησαν την δυνατότητα να διαβάσουν την πρώτη ελληνογράμμη συλλογή ρουμείκων παραμυθιών «Τα παραμύθια των Ελλήνων της Αζοφικής. Τα ρουμείκα παραμύθια» (2016) και να πάρουν μια ιδέα για τη γλώσσα των Ελλήνων της Αζοφικής και για στοιχεία του πολιτισμού τους. Μολαταύτα, παρά τις θετικές αλλαγές στο έργο της δημοσίευσης του λαογραφικού υλικού, πρέπει να αναγνωριστεί ότι ως επί το πλείστον το υλικό που είχαν συλλέξει οι ερασιτέχνες λαογράφοι παραμένει ανέκδοτο.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι η έντυπη ρουμείκη λογοτεχνία, όσο υπάρχει, δηλαδή λιγότερο από έναν αιώνα, παρουσίασε δύο περιόδους της ραγδαίας ανάπτυξης: τη δεκαετία του 1930 και την περίοδο της τελευταίας δεκαετίας του 20^{ου} – πρώτης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα. Παρά τον σωρό από αντικειμενικά εμπόδια, όπως η διαλεκτική ανομοιογένεια των Ρουμείκων, η διακοπή της συνέχειας των γενεών των Ρουμείκων συγγραφέων ως αποτέλεσμα των σταλινικών διώξεων, η έλλειψη συμφωνίας σε ότι αφορά τον τρόπο της μεταγραφής των Ρουμείκων κ.ο.κ., αυτή η λογοτεχνία μέχρι πρόσφατα είχε επιδείξει σταδιακή ανάπτυξη. Ωστόσο, η βιωσιμότητα της ρουμείκης λογοτεχνίας στα νεότερα χρόνια παραμένει αμφίβολη λόγω της συνεχούς μείωσης του αριθμού των ομιλητών των Ρουμείκων στην Ουκρανία και τις συρρικνωτικές τάσεις στην ίδια τη γλώσσα των Ρουμείκων. Υπό αυτές τις συνθήκες αποκτά εξαιρετική σημασία η προβολή και η μελέτη της ρουμείκης λογοτεχνίας, επώνυμης και λαϊκής, τόσο ανάμεσα στους Έλληνες της Ουκρανίας, όσο και στη μητροπολιτική Ελλάδα.

Βιβλιογραφία

- Balabanov, Pakhomenko 2006 – Балабанов К.В. Пахоменко С.П. Національно-культурне та громадське життя греків України в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття, Маріуполь 2006.
- Bieletsky 1964 – Белецкий А. Результаты двуязычия в говорах румейского (крымско-греческого) языка на Украине (тюркизмы румейского языка), Актуальные вопросы современного языкознания и лингвистическое наследие Е. Д. Поливанова, материалы конф., Т. 1, Самарканд 1964, с. 120–122.
- Bieletsky 2005 – Білецький А.О. Передне слово, Кардьяко лого. Анадьлин лафа. Слово рідне: антологія художньої літератури греків Приазов'я: поезія та проза, Донбас, Донецьк 2005.
- Chernishova 1958 – Чернышева Т. Н. Новогреческий говор сел Приморского (Урзуфа) и Ялты, Первомайского района, Сталинской области (Исторический очерк и морфология глагола), Изд-во Киев. гос. ун-та им. Т. Г. Шевченко, Киев 1958.
- Kalojerov 1997 – Калоеров С. Греки Приазовья: Аннотир. библиогр. указ. Донец. гос.ун-т, Донец. гос. обл. универс. науч. б-ка им. Н.К. Крупской, Приазов. эллинист. центр, Донецк 1997.
- Kisilier 2006 – М. Л. Кисилиер. О происхождении румейского языка, Индоевропейское языкознание и классическая филология, X. Материалы чтений, посвященных памяти профессора И. М. Тронского, Санкт-Петербург 2006.
- Kisilier 2010 – Kisilier M. Η ελληνική λογοτεχνία στις διαλέκτους // http://www.eens.org/EENS_congresses/2010/Kisilier_maxim.pdf (6с.).
- Kostan 1928 – Костан К. 3 літературної творчості маріупольських греків, Східний світ, 1928. № 3–4, с. 229–247.
- Kostan 1932 – Костан К. 3 літератури Маріупільських греків, зібрав й перекл. К. Костан, Вид-во Рух, Харків 1932.
- Kutna 2013 – Κούτνα Ι., Τα παραμύθια των Ελλήνων της Αζοφικής. Καταγωγή, γλώσσα, αφηγηματικές και υφολογικές δομές, Αθήνα 2013.
- Kutna 2013a – Кутна Ю.Б. Перекладна румейська література, Літературознавчі студії, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, ВПЦ «Київський університет, Вип. 39, ч. 2, Київ 2013, с. 86–91.
- Kutna 2016 – Κούτνα Ι. Τα παραμύθια των Ελλήνων της Αζοφικής. Τα ρουμείκα παραμύθια, Αθήνα 2016.
- Porov 1989 – Попов Г. Місце в спільному домі, Пирнешу астру: стихя, пиимата, дъиингмата, хурато, паримия, айнигмата, схиматыстыс Л. Н. Кирьяковс, Донбас, Донецк 1989, с. 6–7.
- Sardarjan 2012 – Сардарян К.Г. Поетична творчість греків донецького Приазов'я в контексті української літератури ХХ століття, Вид-во «Ноулідж», Донецьк 2012.
- Zhuravliova 1982 – Журавлева Е. Ф. Фонологическое описание греческого новокаракубского говора в сравнении с другими таврорумейскими говорами и северногреческими диалектами, автореф. дис. ... канд. филол. наук, спец. 10.02.19, Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, Москва 1982.
- Καρπόζηλος Α., «Κολεχτιβιστής και τα βιβλία του εκδοτικού του Δομπλάς», International Research Conference 'The Development of the Hellenes in Ukraine from the 18th – 21st century', May 21–23, 2007, Conference Proceedings edited by K.V. Balabanov, Mariupol 2007, 171–173.
- Χρίστου Χ. Γλωσσική συρρίκνωση στην Κριμαιοαζοφική διάλεκτο (Ιστορικοκοινωνικό πλαίσιο-Ελαφή με την Κοινή Νεοελληνική-Επιπτώσεις στο αρχαϊκό λεξιλόγιο), ΚΠΑΣΜ, Μαριούπολη 2007.
- Αγτζίδης Βλ. Εκδοτική και εκπαιδευτική δραστηριότητα των Ελλήνων της Σοβιετικής Ένωσης (1921-1935), Οι Έλληνες της Ρωσίας και της Σοβιετικής Ένωσης: Μετοικεσίες και Εκτοπισμοί, Οργάνωση και Ιδεολογία, επιμέλεια Ι.Κ. Χασιώτης, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1997, 353–382.
- Παππού-Ζουραβλιόβα Αι. Γλώσσα και πολιτισμός των Ελλήνων της Αζοφικής. Η συμβολή των μεταφράσεων στα Μαριουπολίτικα. Η περίπτωση του Α.Π. Τσέχοφ, Εκδοτικός οίκος Αντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2009. ■